

Studia Christiana vol.5

Kresťanstvo v časoch sv. Vojtecha. Editori: Rastislav Kožiak – Jaroslav Nemeš. Kraków : Wydawnictwo Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2009. 152 s. ISBN 978-83-7490-255-7

© Centrum pre štúdium kresťanstva. Všetky práva vyhradené.

Pri citovaní prosíme dodržať autorské práva jednotlivých autorov a uvádzať zdrojovú publikáciu.

All published work, regardless of the medium in which it was published, is considered by law to be copyrighted by the author. It is important that all such articles and references to them be attributed to the author and source.

Ansgar a problémy misíí na evropském severu¹

Jarmila Bednaříková

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. Ansgar and Problems Related to Missions in Northern Europe. In *Křesťanstvo v časech sv. Vojtěcha*. Kraków : Wydawnictwo Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2009, pp. 85-103.

Ansgar was a very well educated man and the good education of new Christians estimated he as very important. His biography is a valuable testimony for some interesting customs of the pagans living in the north territories of the Europe. Ansgar was zealous supporter of the evangelization of „gentes“ on the marginal areas of Europe, namely of Denmark and Sweden. He is a representative of the educated theologe, of the man formed of significant church schools, rooting in the Carolingian renaissance. The biography of Ansgar, written by his pupil Rimbert represents one of the most important sources for the thinking of early medieval Europa.

KEYWORDS: Christianity. Denmark. Sweden. Early Middle Age. St. Ansgar.

Pararel mezi druhým pražským biskupem a misionářem starých Prusů i Maďarů Vojtěchem-Adalbertem a apoštolem severu Ansgarem na první pohled není mnoho. Srovnáme-li však jejich životy podrobněji, podobnosti se objeví, třebaže narození obou těchto důležitých církevních činitelů dělí zhruba jedno a půl století. Bez významu není určitě vzdělání, které oba tito kněží obdrželi, přičemž se vzdělávali už od raného dětského věku, a také důraz, který kladli na dobré poučení konvertitů ke křesťanství.² Citované životopisy zdůrazňují jejich uvědomělou cestu ke zbožnosti – paralelou je její prohloubení při úmrtí významných mužů, Karla Velikého a prvního pražského biskupa Dětmara.³ Nejdůležitějším společným rysem je ovšem snaha šířit křesťanství k dosud polyteistickým či jen povrchně christianizovaným etnikům, v případě Ansgara u Dánů a Švédů. Oba se opírali o pomoc Franků či jejich dějinných pokračovatelů, měli dobrý vztah k papežům a oba údajně velmi toužili po mučednictví, třebaže kaž-

¹ Studie vznikla jako součást projektu Grantové agentury ČR „Individualizace životního způsobu v environmentální perspektivě“, č. 403/07/0804.

² Ansgar se narodil kolem roku 801 v Pikardii; vzdělával se v benediktinském klášteře Corbeia (*Corbie*), ležícím v severní Francii, severovýchodně od Amiensu. K vzdělání sv. Vojtěcha: Bruno z Querfurtu, *Nascitur purpureus flos* 3-6, dále srov. *ibid.* 11; 15; 16; 23a.

³ *Nascitur purpureus flos* 5; 7. K pararelám v životě Ansgarově viz níže.

dý z nich se stal mučedníkem jiného typu.⁴

Základním pramenem pro poznání života a působení sv. Ansgara (latinsky zvaného Ansgarius), je Rimbertova *Vita Ansgarii*,⁵ obsahující sice řadu typicky legendárních prvků, především zjevení a prorockých snů, kterých se Ansgarovi dostalo, ale zároveň i mnoho velmi důležitých historických faktů a reálií. Rimbert byl Ansgarův žák a pokračovatel v misii. Životopis sepsal nedlouho po Ansgarově smrti. Věnován je mnichům z kláštera v Corbie, kde byl Ansgar vychován.⁶

Autor se v životopise odvolává na očitě svědky událostí (k nimž ostatně zčásti též promlouvá),⁷ cituje výroky samotného Ansgara, ale i bullu papeže Mikuláše I. Tento do značné míry historicky důvěryhodný pramen nám může pomoci rekonstruovat práci misionáře, který se v 9. století odebral *ad gentes*, aby se mohlo naplnit slovo Písma o rozšíření evangelia ke všem národům světa a urychlit tak příchod Božího království,⁸ misijní prostředky, které na tehdejší polyteistické kmeny a národy nejvíce působily, dobové myšlení a jednání „pohanů“, konkrétně Germánů na severu Evropy, ale i myšlení těch, kteří se stali jejich duchovními pastýři. Konečně pak také soudobé pohledy na vzdělání, na svatý život a mučednictví.

Ansgar již v pěti letech ztratil matku a nedlouho nato jej otec poslal do školy v klášteře Corbie (Stará Corbeia). Choval se prý nejprve stejně světsky jako jeho vrstevníci, ale změnil se poté, co měl zjevení Panny Marie a své matky v nebeském království. Je popisován jako Bohem vyvolený už od svého dětství

⁴ *Nascitur purpureus flos* 9; Legenda Brunona z Querfurtu obsahuje mnohem méně poznatků o náboženských představách Germánů než *Vita Ansgarii*, mohu citovat jen dvě pasáže, které se týkají Boží milosti a pomoci světců, jež dává vítězství ve válkách a závislosti této milosti (i válečného štěstí) na chování krále: *Extra Theutonum consuetudinem pugnantibus eis secutum est omne infortunium (est cuius efficiens causa contra dominum regis tacita offensa* (Brunonova legenda 10); *Propter hoc peccatum velut pater pugnante Laurentio ubi vis gentium victoriam fecit, ita filius laeso Laurentio victoriam perdidit...* (ibid. 12; myslí se Ota I. a Ota II); k otázce Vojtěchova mučednictví ibid. 18; 24; 19; 20; BRUNO Z QUERFURTU, *Život svatého Vojtěcha*. Praha: Zvon 1996, s. 154n. Legendy Canapariovy, o niž se Bruno z Querfurtu opíral, rovněž cenné a sepsané Vojtěchovým klášterním spolubratrem, při našem rámcovém srovnání sv. Vojtěcha a sv. Ansgara využito nebylo.

⁵ *Vita Ansgarii auctore s. Remberto eius discipulo et successore*. In *Patrologia Latina*, tom. 118, Parisii 1880, sl. 961-1012; RIMBERT, *Vita Anskarii*. Ed. Georg Waitz. *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum* 55. Hannover 1884.

⁶ *Vita Ansgarii* 1. Klášter Corbie byl založen franskou královnou sv. Bathildou (manželkou Chlodvíka II.) se souhlasem Chlothachara III. mezi lety 657 – 661. Pro naše téma je důležité, že zhruba od roku 830 tu bylo jedno z nejvýznamnějších středisek vzdělanosti franské říše. Měl své skriptorium a velkou knihovnu, kde sice převažovaly spisy církevních otců, ale našli se tu také antičtí autoři, raně středověcí historikové a některé překlady z řečtiny.

⁷ *Vita Ansgarii* 1; 7; 8; 9; 40 (citace z bully papeže Mikuláše I.); 57.

⁸ Srov. např. VIVIANO, Benedict T. *Království Boží v dějinách*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 29-30. Těž Lk 4,16-30.

– míval prorocká vidění.⁹ Některá z nich se týkala apoštolů Petra a Pavla, kterým byl zasvěcen klášter v Corbie, ale kteří jsou také vzorem a předobrazem všech misionářů.¹⁰

V Corbie složil Ansgar své řeholní sliby, ale opět na pouti ke svatému životu údajně zakolísal. Na pravou cestu ho tentokrát nepřivedlo zjevení, ale zpráva o smrti Karla Velikého, jenž zemřel roku 814. Slyšel o jeho moci a moudré vládě a pravděpodobně se zamyslel nad smrtelností každého člověka.¹¹

Po vybudování kláštera *Nova Corbeia* (r. 822, dnešní Corvey v Sasku), sem přichází spolu s dalšími bratry z mateřského kláštera i Ansgar.¹² Stává se tady prvním představeným a učitelem v klášterní škole i vzdělavatelem veřejnosti (na niž působil prostřednictvím klášterního kostela).¹³ Důraz na to, že kněží musejí být vzdělaní a laikové mají být dobře poučeni o víře, provází celou Ansgarovu činnost, jak ještě dále uvidíme.

Brzy po zahájení vzdělavatelské činnosti Ansgara v Corvey přichází podnět, který ho přivádí k počátkům jeho misijního působení, a to nejprve mezi *Dány*. Vzhledem ke vnějším okolnostem, které jeho zdejší působení provázely, je třeba tuto Ansgarovu misii radit k misím franským, konkrétně k těm, jejichž iniciátorem byl syn Karla Velikého, král a císař Ludvík, zvaný Pobožný. Díky vzdělanosti mnichů z klášterů Corbie a Corvey souvisí jeho misie v podstatě také s karolínskou renesancí.

Dánsko nebylo v první polovině 9. století sjednoceno pod vládou jednoho krále. Jeden z tamějších vládců, který je v pramenech označován titulem *rex*, Herioldus, to je Harald řečený Klak, byl vyhnán svými konkurenty ve vládě a požádal o pomoc císaře Ludvíka.¹⁴ To bylo pro franského vladaře, misijně nesmírně aktivního, podnětem k tomu, aby jej vyzval k přijetí křesťanství. Král konvertoval, byl r. 826 pokřtěn a Ludvík si jeho věrnost pojistil nejen svým kmetrovstvím, ale adoptoval ho též jako syna.¹⁵

⁹ Vita Ansgarii 2.

¹⁰ Ibid. 3; 4.

¹¹ Vita Ansgarii 3.

¹² O rok později, roku 823.

¹³ *Sicque factum est, ut eiusdem loci ipse primus et magister scholae et doctor fieret populi*. V klášterní škole působil už i v Corbie.

¹⁴ ... *quidam rex, qui partem tenebat regni Danorum, ab aliis ipsius provinciae regibus odio et inimicitia conventus regno suo expulsus sit. Qui serenissimum adiit imperatorem Ludovicum, postulans ut eius auxilio uti mereretur, quo regnum suum denuo evindicare valeret*. (Vita Ansgarii 10).

¹⁵ Způsob adopce není uveden, adopci podle římského práva by se však Ludvíkův adoptivní syn stával nejenom podílníkem na jeho majetku, ale i na moci ve franské říši. Šlo tedy snad o adopci podle starého germánského zvyku, t.j. *per arma*.

Do Dánska se Harald ovšem nevrátil, se svými lidmi žil ve Frýzsku, na území, které mu Ludvík věnoval jako léno. Učitel víry, který by sloužil Haraldu a zároveň získával i další Dány,¹⁶ byl hledán na sněmu franské šlechty a duchovenstva.¹⁷ Opat kláštera Corvey a významný příslušník šlechty franské říše Wala¹⁸ navrhl vyslat do Dánska Ansgara. Ten byl králem povolán do paláce, kde mu oznámil, že je k misii ochoten a připraven jednat „s neznámými lidmi a barbary.“¹⁹

Jako pomocník se mu sám nabídl spolubratr Autbert, muž ze vznešené rodiny a jeho přítel. Opat mu dovolil jít, ale prohlásil, že už jim nedá žádné další průvodce, protože podle něj nebylo spravedlivé nutit někoho proti jeho vůli žít mezi „pohany“.²⁰ Tyto výroky mají asi především vyzvednout Ansgarovu odvahu a odhodlání, nepříjemnosti a nebezpečí misie mezi polyteistickými etniky.

Ludvík Pobožný misionáře materiálně vybavil, a to i bohoslužebným náčiním.²¹ Kolínský arcibiskup, jemuž v té době Ansgar ještě nekonkuroval jakožto arcibiskup z Hamburku a Brém, jim k přepravě poskytl loď.

K obracení „pohanů“ docházelo už cestou. Protože Ansgar mohl misii rozvinout a posílit jen pomocí dalších kněží, pokud možno dobře znalých dánského jazyka, a byl si také zřejmě vědom potřebnosti domácího duchovního dorostu, začali evangelizátoři shánět chlapce, které by koupili a „vyučili k službě Boží.“ Koupení chlapců by ovšem mohlo znamenat také snahu získat pomocníky v misii z válečných zajatců, kteří už byli křesťany a žili na dánském území. V každém případě nebylo asi mezi Dány nijak snadné získat spolupracovníky dobrovolné. Harald sám misionářům ke vzdělávání poskytl některé ze svých

¹⁶ Ansgar nebyl prvním misionářem Dánů. Nejprve na jejich území přišel hlásat křesťanství apoštol Frýzů Willibrord, po něm, r. 723, remešský arcibiskup Ebo. (Srov. Vita Willibrordi. Edd. Bruno Krusch et Wilhelm Levison. MGH *Scriptores rerum Merovingicarum*, VII 1. Hannoverae 1920; Adam Bremensis I 15).

¹⁷ *De hoc itaque praedictus Augustus in publico conventu optimatum suorum, cum sacerdotibus ceterisque fidelibus suis tractare coepit et, ut sibi aliquem ad tale opus et voluntarium et condignum invenirent, sollicitius omnes rogare.* (Vita Ansgarii 10).

¹⁸ Jako opat zde působil v letech 826 – 830. Byl to rovněž velmi vzdělaný muž, který své erudice nabyl ve dvorské škole na dvoře Karla Velikého. Jeho otec Bernard byl bratr Pippina III., Karel Veliký jeho strýc. U Karla Velikého zastával funkci *comes palatii*. Je typickým příkladem tehdejší běžné kariéry franského úředníka, který vykonává vysoké světské, posléze duchovní funkce. Byl m. j. také jedním ze svědků Karlovy závěti. (*Lexikon des Mittelalters*, Bd. VIII. München; Zürich : Artemis und Winkler, 1997, sl. 224-228, s. v. Wala).

¹⁹ Vita Ansgarii 11. Slova barbar se v tomto případě začíná používat jako označení pro „pohana“.

²⁰ Vita Ansgarii 12.

²¹ *Post haec itaque ambo deducuntur ad regem. Quorum voluntati et desiderio condelectatus, ipse dedit eis et ecclesiastica ministeria, et scrinia atque tentoria, ceteraque subsidia, quae tanto itineri videbantur necessaria.* (Vita Ansgarii 13).

mladých lidí.²² Začali vzdělávat dvanáct či možná více chlapců. Získali si i jiné služebníky a pomocníky. Církevní školy, konečně podobně jako v témž století např. u nás na Velké Moravě, byly jistě velmi důležitým předpokladem úspěšné misie. Snaha o dobré vzdělání kléru v misijních oblastech řadí Ansgarovo působení k nejpříkladnějším christianizačním snahám v raně středověké Evropě.

Po dvouleté činnosti v Dánsku, kde mu podporu paradoxně poskytoval Haraldův úspěšnější soupeř Horik I, a jež byla, jak se zdá, zaměřena mj. právě na vyškolení pomocníků, odchází nemocný Autbert, který po návratu umírá.²³ Ansgar sám v Dánsku ještě po nějakou dobu vytrvával, ale úspěchy jeho zdejšího působení zřejmě nebyly příliš výrazné, neboť je legenda konkrétně neuvádí a také se o tom zdají svědčit další události.

Životopis pokračuje líčením Ansgarovy cesty k *Suionům* (Švédům), kteří ještě také nebyli sjednoceni v jeden stát. Různé oblasti dnešního Švédska byly rozličně rozvinuty. Pozoruhodné je, že co se týká mimonáboženských důvodů, christianizaci tu ani tak nepodporoval vývoj královské vlády, která mohla dosáhnout značných kompetencí už v rámci sakrálního království polyteistických Germánů, ale rozvoj obchodu.

Misie opět souvisela s aktivitou Ludvíka Pobožného. Přišlo k němu poselstvo Švédů a mimo jiné mu oznámilo, že mezi nimi jsou mnozí, kteří by si přáli přijmout křesťanství. Přítomnosti kněží a hlásání evangelia že je přitom nakloněn i jejich dílčí král.²⁴ Na tuto žádost byl Ludvíkem Pobožným r. 829 Ansgar povolán z Dánska, aby se ujal misie na území, kde nakonec ze všech germánských oblastí polyteismus vytrvával nejdéle (až do 12. století).²⁵ Jako společníka Ansgarovi opat kláštera vybral mnicha Witmara. Mezi Dány byl místo něho poslán kněz Gislemar.

Cestou do Švédska byli misionáři, vybavení pro své poslání opět císařem Ludvíkem a putující společně s kupci, přepadeni piráty (Normany). Těmito ozbrojenými lupiči byli zbaveni řady věcí, potřebných pro misii. Přišli i o téměř čtyřicet knih, jež vezli s sebou.²⁶ Tento údaj opět potvrzuje mimořádný důraz, jenž Ansgarovy misie kladly na vzdělání. Zájem lupičů o knihy svědčí ovšem i o tom, že Normani pro ně zřejmě měli odbyt.

²² Vita Ansgarii 14: *Ipsi quoque divino inspirati amore, ad promulgandam devotionis suae religionem, coeperunt curiose pueros quaerere, quos emerent et ad Dei servitium educarent... Herioldus ex suis aliquos sub eorum cura erudiendos posuit.* Zda se jednalo o otroky, služebníky či členy družiny, stěží zjistíme.

²³ Vita Ansgarii 14.

²⁴ Vita Ansgarii 15.

²⁵ Srov. BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. Praha : Vyšehrad, 2007, s. 356n.

²⁶ Vita Ansgarii 16.

Vladař, pod něhož spadalo mezinárodní obchodní centrum Birka (Björke),²⁷ král Björn II., se (téhož r. 829) poradil se svými věrnými. Po této poradě misionářům skutečně dovolil hlásat evangelium a každému ze svých Suionů dal svobodu přiklonit se ke křesťanství. Tím na svém území povoloval dvojí náboženství. Staré, které uctívalo především Thóra, Ódina a Friccona (Freye) a křesťanství, které ovšem nebylo ničím víc nežli *religio licita*. V Birce měli již misionáři mnohé příznivce, též mezi zajatci křesťanského náboženství, a nově se tu mimo jiné nechal pokřtít i Herigar, předák místa a králův rádce.²⁸

Herigar je jednou z nejzajímavějších osobností germánských konverzí. V náboženství se dále vzdělával, na půdě, která mu náležela, dal vystavět kostel²⁹ a byl schopen křesťanství v Birce a okolí chránit i šířit. Misionáři, kteří se nacházeli daleko od center mocenské podpory christianizace, a přitom navíc na území etnik dostatek mocných a nezávislých např. na franské říši, často přímo i životem záviseli na toleranci a ochraně místních předáků.

O zájmu franských panovníků na rozvíjení misie na germánském, ale i slovanském severu, svědčí založení misijního biskupství Hammaburg (Hamburk) a posléze arcibiskupství Hamburk a Hamburk-Brémy.³⁰ Nacházelo se na území Saska, dobytého a christianizovaného Karlem Velikým. Prvním misijním biskupem Sasů byl r. 787 vysvěcen Anglosas Willehad, jehož sídlem byly právě Brémy.³¹ V založení hamburského a hambursko-brémského centra misí má počátky významná éra christianizace „pohanů“, na které se později podíleli i saští Ottoni, do jejichž doby spadá misie sv. Vojtěcha.

Vytvořit v Hamburku misijní biskupství s pravomocí na rozsáhlém území a určené hlavně pro působení na „vzdálené národy“ bylo už plánem Karla Velikého. Dal zde prostřednictvím trevírského biskupa Amalhara vysvětit kostel a zdejší farnost svěřil presbyteru Heridagovi, jehož chtěl dát vysvětit na biskupa,

²⁷ Ležela severně od úžiny Södertälje a západně od Stockholmu.

²⁸ Vita Ansgarii 17: *Plures quoque erant, qui eorum legationi favebant. Multi etiam apud eos captivi habebantur Christiani, qui gaudebant iam tandem se mysteriis posse participari: probatumque est omnia ita veraciter constare, sicuti missi ipsorum serenissimo Caesari innotuerunt, et baptismi gratiam nonnulli deuote expetebant. Inter quos praefectus vici ipsius et consiliarius regis, admodum illi amabilis, Herigarius nomine, sacri baptismatis donum suscepit, atque in fide catholica firmissimus exstitit.* Pasáž svědčí i o poměrně důstojném a svobodném postavení křesťanských zajatců, kteří v Birce dokázali ve prospěch misie ovlivnit veřejné mínění.

²⁹ Kostel byl vysvěcen Ansgarem (srov. BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 250).

³⁰ Hamburk se sídlem biskupství stal roku 831, arcibiskupstvím o rok později.

³¹ Einhard, Vita Caroli Magni 7; Vita Liudgeri I 11n; CMH II, str. 537; 610nn; CUTOLO, Alessandro (ed.). *Tre cronache medioevali*. Milano: Bompiani, 1943, s. 42; na misijní obvody bylo Sasko rozděleno na sněmu v Paderbornu, který se sešel v roce 777.

než ovšem tento úmysl naplnil, zemřel.³²

Ludvík po Karlově smrti na radu některých svých velmožů rozdělil území plánovaného biskupství za Labem, mezi severními Sasy, zvanými *Nordalbingi*, mezi dvě stávající biskupství (Verden a Brémy). Když se později rozhodl uskutečnit záměr svého otce, narážel v důsledku tohoto rozdělení na potíže jednak s biskupstvím verdenským, jednak – po spojení diecézí Hamburk a Brémy – na nároky arcibiskupství v Kolíně nad Rýnem na brémského suffragána. Nicméně byl na biskupa, posléze (roku 832) na arcibiskupa nové církevní provincie vysvěcen právě Ansgar. Světícím arcibiskupem byl r. 832 Drogo z Met. Legenda uvádí i jména dalších přítomných biskupů. Protože nová arcidiecéze byla vystavena ustavičným útokům barbarů, daroval jí Ludvík na pomoc, hlavně opět za účelem misijního působení na severu, opatství Turholt ve Flandrech.³³

Aby utvoření nové arcidiecéze bylo plně legitimizováno, předložil Ludvík její vznik ke schválení papeži Řehoři IV. Papež daroval Ansgarovi pallium a ustanovil jej vedle Ebona z Remeše, který tento úkol vzal na sebe již před ním, papežským legátem pro národy Švédů, Dánů, Slovanů a jiných etnik na severu Evropy. Ve své bulle také pohrozil klatbou každému, kdo by nově vzniklému arcibiskupství činil úklady.³⁴

Za nových okolností nemohl být Ansgar ve Švédsku přítomen osobně. Na jeho místo tedy přichází biskup Gauzbert, příbuzný Ebona z Remeše.³⁵ Mezi Suiony se mu příliš nedařilo. Kvůli plenění dokonce vpadli do jeho domu, zabili jeho synovce a biskupa vyhnali ze svého území (v oblasti Birky). Třebaže příslušný dílčí král sám toto jednání nepřikázal ani neschvaloval, nedostalo se od něj misionáři žádné účinné ochrany.³⁶ Králův syn se dokonce této protikřesťanské akce zúčastnil a v králově domě zůstala, údajně bez jeho vědomí, část lupu. Král

³² Vita Ansgarii 18n a 37.

³³ Vita Ansgarii 19 a 20. Ebonovi daroval císař jako misijní stanici lokalitu Wellanaum, místo, které leželo za Labem, u Hamburku (pozdější Wedel).

³⁴ Vita Ansgarii 20: *Quod etiam ipse* (tj. papež Řehoř IV.) *tam decreti sui auctoritate, quam etiam pallii datione more praedecessorum suorum roboravit, atque ipsum in praesentia constitutum legatum in omnibus circumquaque gentibus Sueonum, siue Danorum, nec non etiam Sclavorum, aliarumque in Aquilonis partibus gentium constitutarum, una cum Ebbone Remensi archiepiscopo, qui ipsam legationem ante susceperat, delegavit; quolibet modo his sanctis studiis piissimi imperatoris insidiantem, anathematis mucrone percussit; Turholt je v legendě nazýván cella: Et quia dioecesis illa in periculis fuerat locis constituta, ne propter barbarorum imminentem saevitiam aliquomodo deperiret, et quia omnimodis parva erat, quamdam cellam in Gallia, Turholt vocatam, ad eandem sedem perpetuo servitutam eius legationi tradidit.*

³⁵ Vita Ansgarii 21; už tady se zřejmě začíná projevovat řevnivost mezi Remeší a Hamburkem; Adam Bremensis I 18 se domnívá, že Ebo byl oddán světským věcem, a proto do Švédska neodešel.

³⁶ Vita Ansgarii 23.

pak prý v důsledku toho přišel o majetek i takřka o celou rodinu.³⁷

Při této příležitosti se objevuje zajímavý vhled do severogermánského chápání křesťanství nebo náboženství vůbec. Král vyzval jednoho („pohanského“) věštec, aby mu sdělil, kterého z bohů urazil, aby jej mohl usmířit. Věštec mu odpověděl, že urazil Krista, protože u sebe chová jednu z knih, uloupených Gauzbertovi. Král měl pak před knihou doslova posvátnou bázeň, nevěděl, co s ní má učinit, a strach trval do té doby, než si knihu vzal k sobě jeden z křesťanů.³⁸ Nejen krále, který nezasáhl na Gauzbertovu ochranu, ale všechny účastníky ozbrojené loupeže prý postihl trest. Začínají tu typické, v myšlení starých Germánů většinou rozhodující *zkoušky síly božstva*. Jednou z nich je loupež v domě křesťanského biskupa a její důsledky.

I osudy nového archiepiskopátu v severním Sasku byly však pohnuté. Vikingové Hamburk vyplenili, vyhořel zdejší kostel, klášterní cely, shořela i cenná bible, kterou Ansgarovi věnoval císař, a také mnohé další knihy.³⁹ Úcta ke knize, vštípená mnichům z kláštera v Corbie a Corvey, neupadla ani po Ansgarově smrti, neboť autor legendy Rimbart nikdy neopomíná uvést ztrátu knih mezi ztrátami největšími.

Po nuceném odchodu biskupa Gauzberta zůstali křesťané v Birce a jejím okolí bez kněze téměř sedm let. Křesťanství se tu udržovalo hlavně díky Herigarovi. Ten také posléze pro poustevníka Ardgara, jehož sem Ansgar vyslal jako nového kněze a misionáře, vymohl u krále, aby svobodně mohl konat křesťanské bohoslužby.⁴⁰ Tato zpráva nejspíše znamená, že místní polyteisté dosáhli nejen odchodu Ansgarova nástupce Gauzberta, ale i zákazu výkonu křesťanského kultu. Herigarovi sice činili výtky, ale jeho moc a postavení jej zřejmě dokázaly dostatečně ochránit.

Nepůsobil přitom jen v Birce. Když byl Herigar na sněmu v jedné vesnici, mezi jiným tu obyvatelé chválili své bohy, díky jejichž přízni získali prý mnoho

³⁷ Vita Ansgarii 24. Synovo jednání mohlo být také snahou s pomocí polyteistů uchvátit otcovu moc.

³⁸ Ibid.: *Qua de re, sicut ibi moris est, quemdam adiit divinum rogans, ut cuius dei offensam haberet et qualiter eum placare deberet, ipsi indicaret... Agens itaque ille, quae circa cultum huiusmodi observare solebat, omnes deos illorum ipsi placatos esse respondit; Deum vero Christianorum illi omnimodis infensum: Christus, inquit, sic te habet perditum; et quia quodlibet eorum, quod illi consecratum fuerat, in domo tua manet conditum, ideo venerunt super te omnia mala haec, quae passus es, nec poteris ab his liberari, donec illud in domo tua manserit.* (Podle toho existují tedy staří domácí bozi i „bůh křesťanů“ a všichni mají moc.)

³⁹ Vita Ansgarii 22: *Ecclesia miro opere magisterio domini episcopi constructa, una cum claustris monasterii mirifice compositis, igni succensa est. Ibi bibliotheca, quam serenissimus memoratus imperator eidem patri nostro contulerat, optime conscripta, una cum pluribus aliis libris igni disperit.*

⁴⁰ Vita Ansgarii 25.

dobrého. Herigar je vyzval ke zkoušce síly jejich bohů a Krista pomocí zázraků.⁴¹ Protože hrozil déšť, měl každý poprosit své bohy, aby na něho nepršelo. Na Herigara pak údajně nepadla ani kapka, zatímco „pohané“, sedící na druhé straně prostranství, velmi zmokli.⁴²

Zázrak jako ukázka síly božstva se v časech misíí mezi Germány objevuje velmi často. Zkouška s celkem neškodným deštěm však neměla a nemohla mít na ctitele starých bohů žádný podstatnější vliv. Závažnější bylo Herigarovo onemocnění. Měl bolesti v holenní kosti a nemohl se hýbat. Lidé ho vyzývali, aby obětoval bohům nebo říkali, že mu chybí zdraví, protože je bez boha.⁴³ Pokud zde Rimbert zachytil výtky, které byly Herigarovi činěny, věrně, měli bychom tu obraz dvojího pojetí náboženství u Suionů. Někteří z nich uznávají existenci Krista, ale věří ve větší sílu vlastních bohů, jiní jej k bohům nepřirazují vůbec. Podobné dvojí hledisko se objevuje také při popisu náboženského váhání franského krále Chlodvíka u Gregoria z Turonu.⁴⁴ Právě Gregoriův vliv na Rimberta bohužel nelze vyloučit, což důvěryhodnost některých jeho zpráv poněkud zpochybňuje – jen však, pokud se jedná o Suiony, nikoli o Germány obecně.⁴⁵ Sám Herigar je líčen jako stoupenec skutečného monoteismu: Nechal se služebníky zanést do kostela a tam Krista prosil, aby jej uzdravil a ukázal tak pohanům, že je jediný bůh. Skutečně odsud prý odešel zdráv.

Rovněž podobně jako v díle *Historiarum libri X* Gregoria z Turonu se zkoušky síly boha v prostředí Suionů stupňují. V případě Chlodvíkově je to nejprve křest jeho dvou synů, z nichž první do sedmi dnů po udělení této svátosti zemřel a Chlodvík se domníval, že pokud by byl zasvěcen franským bohům, přežil by; též druhý chlapec po křtu onemocněl, ale nemoci nepodleh.⁴⁶ Poté přichází rozhodující zkouška náboženství v kritické bitvě. V Rimbertově legendě se moc božstev zkouší zázrakem, podobným jakémusi kouzelnickému triku, poté již zázrakem uzdravení, a ani zkouška v boji na sebe nenechá dlouho čekat.

⁴¹ Vita Ansgarii 26: *probemus miraculis, quis sit maioris potentiae, vestri multi, quos dicitis, dii, an meus solus omnipotens Dominus Iesus Christus.*

⁴² Místo, které hovoří o místním sněmu v rámci království, je cenným dokladem toho, že samospráva a zvyky, pramenící v rodové společnosti, byly v té době u Suionů ještě poměrně silné.

⁴³ ... *quidam adhortationibus, quo pro salute sua diis sacrificaret, commonere: quidam improperiis, quod sine deo esset, lacerare et idcirco eum salute carere.* (Vita Ansgarii 27).

⁴⁴ Gregorius Turonensis, *Historia Francorum* II 29.

⁴⁵ Podle soupisů klášterních knih se totiž rukopis Gregoriova díla *Historiarum libri X* v klášteře Corbie nacházel (*Lexikon des Mittelalters*, Bd. III. München; Zürich : Artemis und Winkler, 1995, sl. 224-228, s. v. Corbie).

⁴⁶ *Si in nomine deorum meorum puer fuisset dicatus, vixisset utique.* (Gregorius Turonensis, *Historia Francorum* II 29).

Jistý švédský král, zvaný v legendě Anaundus (Anund), byl vyhnán ze svého území a uchýlil se k Dánům. Za pomoc jim slíbil kořist z Birky, kde bylo mnoho obchodníků a velké poklady peněz. Připlul s jedenácti lodmi svými a dvacet jedna jich vyslali dánští spojenci. Král Björn II., sídlící v Birce, byl tehdy nepřítomen a z předáků se zde nacházel jen Herigar. Obyvatelé se tedy utekli do sousedního opevněného sídliště a začali svým bohům i démonům, jak tvrdí legenda, slibovat a nabízet dary a oběti. Pomoc nepřicházela. A místo, kam se uchýlili, nebylo také příliš bezpečné, obránců málo, takže se raději vykoupili stovkou liber stříbra. Vyhnáný švédský král s touto dohodou souhlasil, ale Dáni takové řešení nesli nelibě.

Nebezpečí tedy výkupným nebylo zažehnáno a obyvatelé se opět snažili přimět ku pomoci své bohy. Herigar se jich tenkrát ptal, co jim doposud prospělo množství obětí, které přinesli, co jim prospěly jejich modly, a doporučil, aby z celého srdce prosili o pomoc Krista, který je všemocným bohem. Na jeho radu zaslíbili Kristu posty a almužny.⁴⁷ Křesťany se však nestali, vybírali si tedy jen jiného vhodného fulltrúi.

Mezitím se vyhnáný král Anaundus a spojeneční Dánové rozhodli, že se *losem* přesvědčí, zda je to vůle bohů, aby to místo (myslí se Birka) bylo od nich vyplněno. Šlo o lokalitu, kde bylo uctíváno mnoho božstev a stál tu také křesťanský kostel. Krista nepřátelé prý považovali za „nejsilnějšího z bohů“. Odpověď losů zněla, že nepořídí. Znova se tedy ptali, kam mají táhnout za kořistí, aby neodešli s prázdnou. Padl los, aby táhli k městu odsud vzdálenému – a bohatství Birky bylo zachráněno. Herigar v této situaci k jejím obyvatelům znova hovořil o tom, že modly nemají schopnost pomáhat. Žádal je, aby přijali víru v Krista, neboť záchranu Birky připisoval jeho pomoci. Ke konverzím vyzýval Suiony až do své smrti.⁴⁸ Výsledky jeho snah ovšem legenda nezachycuje.

Jako příkladná švédská křesťanka je uváděna i bohatá žena Fridburg. Vždy udílela almužny a dceři Kateřině přikázala, aby její majetek po její smrti rozdala chudým. Dcera vůli matky vyplnila. Při této příležitosti se o životě Suionů v Birce dovidáme zajímavé detaily. Protože v Birce samotné chudí prý nebyli, měla majetek prodat a se stříbrem odejít do Dorstadu, kde se nacházeli kostely,

⁴⁷ Vita Ansgarii 28 a 29: *Ecce multa obtulistis, et ampliora vovistis, insuper et centum libras argenti dedistis: quid profuit vobis? Ecce omnia, quae habetis, veniunt diripere: uxores vestras et filios vestros ducent captivos: civitatem et vicum igni succendent: et vos gladio peribitis. Quid ergo vobis prosunt simulacra vestra? Si, inquit, vota spondere vultis, vovete et reddite omnipotenti Deo, qui regnat in caelis, et cui ego in conscientia pura et fide recta deservio. Ipse omnium Dominus est; in voluntate eius omnia sunt posita; nec est qui eius ditioni possit resistere. Si itaque eius auxilium toto corde petieritis, omnipotentiam ipsius vobis non defuturam sentietis.*

⁴⁸ Vita Ansgarii 30 a 31.

kněží i mnoho chudých.⁴⁹ Jestliže v Birce chudí skutečně nebyli, znamená to, že křesťanství získávalo půdu nejprve hlavně ve vyšších a zámožnějších vrstvách Suionů (velmoži, obchodníci). To je také pro tuto dobu a prostředí na rozdíl od počátků křesťanství v římské říši typické. Momentální nepřítomnost kněží v Birce způsobila Fridburze problémy ohledně svátosti umírajících, ale dočkala se anachority Ardgara, který jí posloužil.⁵⁰

Misie na severu komplikovaly vnitřní politické změny anebo spory mezi církevními hodnostáři ve franské říši. Po smrti Ludvíka Pobožného (zemřel roku 840) daroval jeho syn Karel, jeden ze tří vládařů říše, v r. 843 opatství Turholt biskupu Raginariovi. Ekonomická základna Ansgarových misíí tak značně utrpěla.⁵¹ Řevnivost mezi franskými biskupy, zvláště v ekonomických záležitostech, byla v té době zřejmě velká, jak ostatně legenda vypráví i dále.

Důvodem k dalším sporům bylo, že nastalou situaci se jiný Ludvíkův syn Ludvík II. rozhodl řešit tím, že Ansgarovi přičkne tehdy neobsazené biskupství Brémy. Jenom formálně se zřejmě dotazoval kněží své části říše, zda jeho rozhodnutí pokládají za kanonické. Ve franském státě prakticky už od doby Chlodvíka I. udíleli panovníci biskupské úřady v podstatě podle své vůle, třebaže církev se s takovým stavem věcí samozřejmě vždy nespokojovala.⁵² Podobně ovlivňovali také rozšiřování a změny církevní organizace. Biskupové (v r. 848) souhlasili, protože hamburská arcidiecéze byla malá (měla jen čtyři kostely, kde se mohlo křtít) a vystavená útokům barbarů. Brémská diecéze k ní tedy měla být připojena. Částečně byla novým rozdělením církevních pravomocí dotčena práva biskupa Waldgara z Verdenu na území severně od Labe,⁵³ kompetence hambursko-brémské i verdenské církevní provincie se však nakonec podařilo stanovit uspokojivě.

Zato se po svém vysvěcení ozval kolínský arcibiskup Gunthar, který s vytvořením nového arcibiskupství Hamburk-Brémy nesouhlasil. Na synodě ve Wormsu, kde byli přítomni králové Ludvík II. Němec a Lothar I., podmínil svůj souhlas s touto novinkou v církevním uspořádání říše souhlasem papeže.⁵⁴

⁴⁹ Zřejmě šlo o chudobu způsobenou normanským vpádem z r. 834.

⁵⁰ Vita Ansgarii 33 a 32.

⁵¹ Vita Ansgarii 35. *Unde contigit, ut et fratres vestri, qui tunc cum eo hic aderant, ad vestram societatem redierint, et multi quoque alii causa paupertatis eum (tj. Ansgara) dereliquerint. Ipse tantum cum paucis, qui cum eo substiterant, prout poterat se agebat, et licet in paupertate degens, iniunctum sibi officium nequaquam deserere voluit.*

⁵² Srov. např. BEDNAŘÍKOVÁ, ref. 29, s. 183n; Chlotharii II. edictum 1 (k tomu srov. MANZI, Gian Domenico (ed.). *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio IX*, sl. 743-751 a ibid., sl. 61n).

⁵³ Vita Ansgarii 37.

⁵⁴ Vita Ansgarii 38.

K papeži byl jako vyslanec vypraven kostnický biskup Šalamoun, a protože Ansgar sám jít nemohl, bratr Nordfrid z jeho kláštera. Papež svou bullou, třebaž až za několik let, vůli krále Ludvíka nakonec, hlavně díky Ansgarovu úsilí, potvrdil. Znění listiny zná Rimbart od biskupa Šalamouna.⁵⁵ Papež stvrzuje v bulle svůj zájem na misii na severu, potvrzuje sloučení diecézí Hamburk a Brémy i to, že kolínští arcibiskupové nemají nad Brémami žádnou moc.

Po částečném uspořádání vnitrocírkevních záležitostí říše se Ansgar opět zajímal o christianizaci *Dánska*. Častěji nyní přicházel za Horikem, jenž byl v té době jediným dánským králem, a i dary se ho snažil získat, aby nijak nebránil hlásání evangelia mezi Dány.⁵⁶ Ke zvýšení autority misionáře ovšem velmi pomohla i zcela zjevná podpora od franské říše. Dánský král, kterého Ansgar rovněž seznamoval s evangeliem, mu povolil postavit kostel v obchodní lokalitě Šlesviku-Haithabu, kde měl být stálý presbyter. Dovolil také, aby se kterýkoli z Dánů stal křesťanem, sám se však pokřtít nenechal.⁵⁷ V této době buď u polyteistických Germánů přestávala platit zásada, že víra krále musí být totožná s vírou jeho lidu, nebo byl Kristus chápán jen jako další z bohů, které si jedinec může vyvolit k soukromému uctívání. Jinak si Horikovu toleranci ke křesťanství v situaci, kdy král sám křest nepřijímá, lze vysvětlit jenom těžší.⁵⁸ Vliv mělo ovšem i to, že zde už dříve byli křesťané, pokřtěni v Dorstadu nebo i v Hamburku, a mezi nimi i někteří dánští předáci. Kladně tu na změnu víry působilo obchodování s cizinou.⁵⁹ Misie v Dánsku činila pokroky.

Ve *Švédsku* však momentálně nebyl žádný kněz vyšší hodnosti, protože biskup Gauzbert, řečený také Šimon, se sem po událostech, které prožil, neod-

⁵⁵ Vita Ansgarii 39 a 40: „maxime in tam novellae Christianitatis plantatione, in qua varii solent eventus contingere... hoc nostro decreto decernimus, secundum reuerendissimi regis Ludovici votum; ipsas praedictas dioeceses, Hammaburgensem videlicet et Bremensem, non deinceps duas, sed unam esse et vocati, subdiq̄ue sedi quae praedecessoris nostri decreto archiepiscopali est munere sublimata; restituta dumtaxat de Bremensis ecclesiae rebus episcopatu Ferdensi parte inde ablata. Nullus vero archiepiscopus Coloniensis ullam sibi deinceps in eadem dioecesi vindicet potestatem. Papež Mikuláš I. příslušnou listinu ohledně nového arcibiskupství vydal ovšem až v r. 864; srov. *Lexikon des Mittelalters*, Bd. I. München; Zürich : Artemis und Winkler, 1980, s. v. Ansgarius.

⁵⁶ K vládě nastoupil roku 810, původně se čtyřmi bratry.

⁵⁷ Vita Ansgarii 41; srov. také ibid. 42: *Multi quoque apud eos infirmitatibus detenti, cum se frustra idolis pro salute sua sacrificasse viderent, et propinquis suis desperarentur ad Domini misericordiam confugientes Christianos se fieri devovebant.*

⁵⁸ Ze sousedního Švédska známe požadování tradičních polyteistických obětí za lid od pokřtěných králů. Ochota k nim byla zásadní politickou otázkou, jak napovídá např. osud králů 11. století Anunda Jakoba či Ingeho.

⁵⁹ Vita Ansgarii 42: *Factumque est gaudium magnum in ipso loco: ita ut etiam gentis huius homines absque ullo pavore, et quod antea non licebat, et negotiatores tam hinc (z Hamburku), quam ex Dorstado vicum ipsum libere expeterent, et hac occasione facultas totius boni inibi exuberaret.*

važoval vrátit. V Ludvíkově přítomnosti se tedy Gauzbert s Ansgarem dohodli, že tam znova půjde Ansgar (asi r. 852/3), který byl u Švédů dobře přijat, a s ním Gauzbertův synovec, který by tam pak zůstal jako kněz. Ansgar o podporu při švédské misii požádal také dánského krále Horika.⁶⁰

Muži, který měl za sebou podporu Ludvíka, syna Ludvíka Pobožného, i Horika, dovolil dílčí švédský král Olaf víru hlásat. I odpůrci se však tentokrát dobře připravili. Když Ansgar dorazil do Birky, panovala tu neklidná situace, protože zde byl muž, který tvrdil, že se právě vrátil ze shromáždění starých germánských bohů. Tito bozi si podle něj nepřáli, aby tady byl zaváděn kult jiného boha. Pokud už chtějí mít nějakého navíc, mají postavit chrám zemřelému králi Erikovi (III.).⁶¹ Nechuť k cizímu kultu byla vysvětlována tím, že Kristovo učení je představám spjatým se starými božstvy protichůdné. Ke stavbě chrámu Erikovi a zavedení obětí tomuto králi skutečně došlo. Argumentace je pozoruhodná tím, že nevyzvedává náboženskou tradici Suionů ani sílu bohů, ale diferenci mezi učeními. Protože Kristus je tu označen jako další bůh, nejde s vysokou pravděpodobností o rozdíl mezi monoteismem a polyteismem, ale o křesťanskou etiku, která překročila hranice kmenů a etnik.

Olaf byl pravděpodobně zviklán, ale misionářům neublížil. Rozhodl se jen pomocí losů zjišťovat, zda dosud uctívání bozi souhlasí či nesouhlasí se zavedením kultu Krista.⁶² Ačkoliv padl los, že křesťanství má být zavedeno, Olaf nemohl v náboženských otázkách rozhodnout bez svého lidu – stejně tak jako kdysi franský Chlodvík, který musel vyčkat schválení svého rozhodnutí pro konverzi na tzv. březnovém sněmu svých Franků Saliů.⁶³ Na obecném sněmu v Birce vládly různé názory a neklid, ale nakonec převážilo mínění jednoho staršího Suiona, který doporučoval křesťanství jako potřebné a užitečné. Uváděl přitom pomoc této víry v různých nebezpečích tohoto světa. Jestli prý nemohou mít přízeň

⁶⁰ Vita Ansgarii 42 a 43. Uvedenou dohodou byl zachován vliv Ansgarův i biskupa Ebona z Remeše.

⁶¹ Vita Ansgarii 45: *Vos, inquit, nos vobis propitios diu habuistis, et terram incolatus vestri cum multa abundantia nostro adiutorio in pace et prosperitate longo tempore tenuistis: vos quoque nobis sacrificia et vota debita persolvistis; grataque nobis vestra fuerunt obsequia. At nunc et sacrificia solita subtrahitis, et vota spontanea segnius offertis, et quod magis nobis displicet, alienum Deum super nos introducitis. Si itaque nos vobis propitios habere vultis, sacrificia omissa augete, et vota maiora persolvite: alterius quoque dei culturam, quae contraria nobis docetur, ne apud vos recipiatis, et eius servitio ne intendatis. Porro si etiam plures deos habere desideratis, et vobis nos non sufficimus, Ericum quondam regem vestrum nos unanimes in collegium nostrum asciscimus, ut sit unus de numero deorum.*

⁶² Vita Ansgarii 46 a 47: *qui sortibus quaerendum statuerunt (tj. rex et principes), quae super hoc deorum voluntas esset... Exeuntes igitur more ipsorum in campum, miserunt sortes, ceciditque sors, quod Dei voluntate religio Christianorum ibi fundaretur.* Singulár *dei* poukazuje na vstup autorova uvažování do popisu události – podle něj mohlo jít jediné o rozhodnutí křesťanského Boha.

⁶³ Gregorius Turonensis, *Historia Francorum* II 31.

starých bohů, je dobře získat přízeň tohoto, který vždy ve všem může těm, kdo k němu volají, pomoci.⁶⁴ Sněm se tedy rozhodl povolit misionářům jejich činnost, a stejně tak další shromáždění, konané v jiné části Olafova království.

Tyto kuriozity – dotaz losem, tedy vlastně otázka pro stará božstva, zda je možno přijmout kult boha „nového“, doporučení Krista jako obzvláště mocného boha, který pomáhá v nebezpečích na moři, proti útokům nepřátel atd., lze podle mého soudu stěží připsat záměru autora, patřícího k duchovním, vzdělaným v tradicích karolínské renesance. Máme zde spíše před sebou skutečný obraz prostředí, v němž křesťanské misie na germánském severu probíhaly.

Král Ansgarovi oznámil, že sněmy souhlasily, aby se v jeho zemi stavěly kostely, pobývali zde kněží a kdo chce, stal se křesťanem. Jako kněz byl do ochrany krále poručen autor legendy Rimbert. Král Olaf Rimbertovi daroval k výstavbě kostela jakousi dvoranu (*atrium*), která byla v jeho vlastnictví. Ansgar se po tomto uklidnění situace vrátil domů.⁶⁵

Pokud sledujeme paralely mezi popisy christianizace Franků a Švédů, schází nám ještě jedna velmi důležitá zkouška síly nového boha – válečné nebezpečí, v kterém se ocitne sám král. Cori, jistý kmen, žijící zřejmě někde v Pobaltí,⁶⁶ porazili Dány, kteří u nich chtěli kořistit. Suiones s Olafem měli ctižádost porazit ty, které Dáni nepokořili a kteří Švédům byli dříve dokonce poddáni.⁶⁷ Ocitli se však v situaci, kdy nejen nevtěžili, ale vojsku Suionů dokonce hrozila záhuba. Uchýlili se tedy opět ke své oblíbené praktice a prostřednictvím losování se tázali, který z bohů jim hodlá pomoci, aby buď zvítězili, nebo se alespoň živí vrátili domů. Nebyl k tomu však ochoten žádný ze starých bohů. Tehdy vystoupili někteří obchodníci, kteří je začali přesvědčovat, aby si získali přispění Krista: *Quaeramus, an ille nobiscum esse velit et vota illi placita libenti animo spondeamus. Omnium itaque rogatu supplicii missa sors et inventum, quod Christus eis vellet auxiliari*. Suiones se pak prý radovali: Kristus je s námi. Bojujme, budme stateční, nic nám nebude moci stát v cestě a naše vítězství bude jisté, protože máme ku pomoci *nejmocnějšího z bohů*.⁶⁸ Tak byl, alespoň pro tento okamžik, Kristus Suiony

⁶⁴ Vita Ansgarii 48: *Quibus ita perstreptibus consurgens unus, qui erat senior natu, in medio plebis dixit: Audite me, rex et populi. De cultura ipsius Dei pluribus nostrum bene est iam cognitum, quod in se sperantibus magnum possit facere subsidium. Nam multi iam nostrum saepius et in marinis periculis et in variis necessitatibus hoc probaverunt. Quare ergo abiicimus, quod necessarium nobis et utile scimus?... Nobis enim, quando nostros propitios non possumus habere deos, bonum est huius Dei gratiam habere, qui semper in omnibus potest et vult ad se clamantibus auxiliari.*

⁶⁵ Vita Ansgarii 49.

⁶⁶ Cori sídlili snad v Kuronsku, v dnešním Lotyšsku.

⁶⁷ Vita Ansgarii 52.

⁶⁸ Ibid.: *Missis itaque sortibus, neminem deorum, qui eis subsidio esse vellet, reperire potuerunt. Quod cum denuntiaretur in populo, ululatus et gemitus immensus excitatus est in castris, omnisque virtus*

vyvolen jako mocný fulltrúi, jejich pomocník ve válce.

Důsledkem Kristovy pomoci podle legendy bylo, že Cori žádali o smlouvu, dali výkupné, rukojmí a chtěli být Švédům opět poddáni. Ti znova chválili Krista a uznávali, že je vskutku *mocný nade všechny bohy*.⁶⁹ Obchodníci je poučili, že Kristu mají poděkovat posty a almužnami. Od té doby křesťanství ve Švédsku podle Rimberta vzkvétalo.

Zatím se tedy jako největší síly, podporující toleranci Suionů ke křesťanství, důvěru v ně, případně jejich konverze, jeví snaha získat zvláště mocného pomocníka ve světských potřebách, zejména ve válkách a bitvách nebo v uzdravování, a vliv mezinárodních styků, mezi nimi zvláště vztahů k franské říši či k Dánsku. Důležitou roli v jeho propagaci měli obchodníci, kteří byli v kontaktu s křesťanským zahraničím.

V Dánsku mezitím zemřel Ansgarův příznivec Horik a nastoupil jeho syn Horik II., mezi jehož předáky neměl misionář zatím důvěrné a významné přátele. *Comes Hovi*, teritoriální králův předák v oblasti Šlesviku-Haithabu, začal dokonce křesťany pronásledovat. Připisoval křesťanství vinu na smrti Horika I., který zahynul ve válce. Dal uzavřít kostel, zakázal vykonávat křesťanské náboženství, presbyter odsud odešel. I Dáni tedy tolerovali a přijímali křesťanství nejednou jaksi na zkoušku. Horik II. však Hoviho vyhnal a presbytera dal prostřednictvím Ansgara povolat do Šlesviku-Haithabu zpět. Povolil vše, co křesťanům umožnil jeho otec, a navíc, což se dřív „pohanům“ zdálo prý bezbožné, dovolil, aby v kostele ve Šlesviku byl umístěn zvon a na lokalitě Ripa (Ripen) vystaven další kostel.⁷⁰ Král se jistě víc musel ohlížet na mezinárodní situaci, na vztahy s dědici franské říše i na obchodní zájmy, než pouhý předák určitého dánského kraje.

Ohledně Švédska se z legendy pak již dovídáme jen jména duchovních, kteří sem byli vysíláni, až po Rimberta, jenž píše, že až dosud (to je do sepsání legendy *Vita Ansgarii*) u nich svobodně koná bohoslužby.⁷¹ Cesta k oficiální konverzi

ab eis recessit. Quid, inquiunt, infelices acturi sumus? Dii recesserunt a nobis et nullus eorum adiutor est nostri. Quo fugiemus? Ecce naves nostrae longius sunt positae, fugientibusque nobis isti insequentes usque ad internecionem nos debebunt. Quid ergo nobis erit? Cum itaque in tanta essent angustia positi, quidam negotiatorum, memores doctrinae et institutionis domni episcopi, suggerere eis coeperunt: Deus, inquiunt, Christianorum multotiens ad se clamantibus auxiliatur et potentissimus est in adjuvando... Christus est nobiscum: pugnemus et viriliter agamus, nihil nobis obstare poterit: nec deerit nobis certa victoria, quia potentissimum deorum nostri adiutorem habemus.

⁶⁹ *Vita Ansgarii* 53: *quod vere magnus esset super omnes deos*. Slova o pokorných prosbách v témž odstavci mohou být vyšperkováním legendy. Vyjádření, že Kristus je mocný „nade všechny bohy“ však již křesťanské teologii naprosto neodpovídá a pokud takto Suiones skutečně nemluvili a nesmysleli, nemělo by se v díle erudovaného duchovního vyskytnout.

⁷⁰ *Vita Ansgarii* 54.

⁷¹ *Vita Ansgarii* 55; jména kněží: Anfrid, původem Dán, který brzy zemřel, Raginbert, který byl

a hlavně skutečnému pokřesťanství Švédska byla však v oné době ještě daleká.

Počínaje kapitolou 57 je text legendy věnován osobním vlastnostem sv. Ansgara a poměrně problematické otázce jeho mučednictví. Velmi zajímavé jsou tady ovšem zmínky o vztahu Ansgara ke *vzdělanosti*. Vykupoval zajatce, aby je dával vzdělávat v Písmu. Konkrétně koupil např. některé chlapce z Normanů či Slovanů a v Turholtu je dal vzdělat ke službě Boží. Některé z nich ovšem biskup Raginarius, když mu byl klášter Turholt darován, odsud vzal a využil k tomu, aby sloužili jemu osobně.⁷² Mnoho Ansgar četl, vlastnoručně opsál obsáhlé knihy, jež autor legendy viděl, a k opisování rukopisů (s náboženskou tematikou) vedl také další mnichy. Kromě toho i sám tvořil, sepsal např. životopis sv. Willehada a krátké úvodní modlitby ke všem žalmům.⁷³

Z typických legendárních prvků se vyskytuje péče o chudé, jejíž podoba je tu ovšem konkretizována, či výkup zajatců – pomineme-li již svrchu vzpomenu-tá prorocká vidění.⁷⁴

V 64. roce života a 34. roce biskupství Ansgar onemocněl dysenterií. Jeho myšlenky v nemoci patřily hlavně misiím na severu.⁷⁵ Podle Rimberta je vyzna-vačem i mučedníkem. Jsou totiž dva druhy mučednictví – zjevné v dobách pronásledování církve a skryté v době pokoje. K mučednictví je počítáno nebezpečí na cestách, na řekách, mořích, od lupičů, od pohanů, atd.⁷⁶

Závěr

Misionáři germánského severu Ansgar i Rimbert měli ve velké úctě *vzdělání*. Sami je získali ve významných klášterních vzdělávacích střediscích. Legenda ukazuje Ansgarův zájem obohacovat církevní knihovny, snahu zakládat v misijních oblastech školy kněží a dalších služebníků církve. Knihy jsou neodmyslitelnou výbavou šířitelů křesťanství. Silně se v jejich činnosti projevuje *vliv karolínského renesance*.

po cestě přepaden loupícími Dány, zbaven všech potřeb a brzo poté umírá, a konečně Rimbert, rovněž původem Dán.

⁷² Vita Ansgarii 63; pravděpodobně mu měli sloužit jako otroci.

⁷³ Vita Ansgarii 58 a 59. *Porro ad devotionem sibi in Dei amore acuendam quam studiosus fuerit, testantur codices magni apud nos, quos ipse propria manu per notas conscripsit... Testes sunt et fratres apud nos et in nova Corbeia degentes, quos pro hoc opere frequenter postulavit; quique illi nonnulla huiusce modi conscripta miserunt... per omnes psalmos propriam aptavit oratiunculam...*

⁷⁴ Vita Ansgarii 61; 66.

⁷⁵ Vita Ansgarii 69 : *privilegia apostolicae sedis quae erant de legatione eius facta, in multis libellis iussit describere, et per omnes pene domini Ludovici regis episcopos destinare. Ipsi quoque regi Lothuvico, filioque eius aequivoco, hoc ipsum dirigens...* Ibid. 70: *maxime tamen eius cura et sollicitudo fuit de sua legatione ad gentes.*

⁷⁶ Vita Ansgarii 72; 73.

S tím vším značně kontrastují popisy *chápaní Krista a křesťanství na germánském severu*, což jim dodává na věrohodnosti. Misionáři se tu často setkávali s neskrývaným odporem proti misiím (Hovi v Dánsku, přepadení Gauzberta v Birce, snaha odvrátit obyvatelstvo od tolerance vůči křesťanství pomocí zprávy o údajné návštěvě ve sněmu starých bohů atd.) nebo s polyteistickým výkladem nového náboženství – *Kristus byl řazen vedle starých bohů, v lepším případě nad ně*. Lidé se mu zaslibovali v časech nemocí, válek a jiných světských obtíží, ale nedávali se poté automaticky křtít. Kristus byl *volen jako jeden z možných full-trúí, silný bůh, pomáhající ke světskému blahu*. Králové v Dánsku a Švédsku byli k hlasatelům evangelia v 9. stol. sice většinou tolerantní, ale až na výjimky ke křesťanství nepřestupovali. Povolovali ve své zemi dvojí náboženství, polyteistické i monoteistické, což svědčí o tom, že i oni ponejvíce chápali Krista jako jednoho z možných božských ochránců. K chápání náboženství jako individuální záležitosti člověka v této době u severských Germánů ještě nedocházelo. Nejlepšími přesvědčovacími prostředky byly pro tehdejší Dány a Švédy různé projevy *síly Boha*.

Křesťanství nejdřív získávalo půdu *ve vyšších vrstvách* (bohatá Birka, jednotlivci Herigar, Fridburg), mezi obchodníky, kteří se při své profesi často setkávali se světem křesťanských mocností. Laikové k jeho propagaci využívali zejména poukazování na *pozemské výhody*. Podle způsobu, jakým o tom Rimbart píše, misionáři takové druhy propagace křesťanství nezavrhovali, ba podporovali je. Pomáhaly jim totiž – a byly také dobovým projevem víry tzv. barbarů – od Gótů přes Franky až ke Švédům.

Ansgar sám k přesvědčování Germánů typické „projevy síly Boha“ prakticky nevyužíval. Pomocí zázraků propaguje víru Herigar, nikoli Ansgar a jeho spolupracovníci.

Vnitřní faktory christianizace bychom mohli v případech, jimiž se legenda zabývá, shrnout jako: *Educatio*,⁷⁷ *miracula*, *potentia Dei*. K nim zvnějška přistupovaly faktory politické, především působení franských králů a císařů.⁷⁸ První složka uvedených interních faktorů je jistě velkým kladem Ansgarových misíí. Druhé dvě nutnou daní za získávání „barbarů“. Všechny v základech křesťanské víry evropských národů nalezneme.

⁷⁷ Sem počítáme i samo hlásání evangelia.

⁷⁸ Uvedením vnějších a vnitřních působících faktorů nechceme ovšem říci, že ve sledovaném období lze politiku a náboženství od sebe zřetelně oddělovat.

Ansgar and Problems Related to Missions in Northern Europe

Ansgar and Rimbert, missionaries of northern Germanic countries, considered education very important. They themselves gained education in significant monastic educational institutions. The legend mentions Ansgar's desire to enrich ecclesiastic libraries, his effort to establish schools for priests and other servants of God in the area of missions. Books are a vital tool needed by missionaries. The influence of Carolingian renaissance can be strongly felt in their work.

All of this is in sharp contrast with the concept of Jesus Christ and Christianity in northern Germanic countries. Missionaries often came across an open rebellion towards missions (Hovi in Denmark, the attack on Gauzbert in Birka, efforts to stop the tolerance of people towards Christianity by spreading the news about an alleged synod of old gods, etc.) or with the polytheistic interpretation of a new religion – Christ was regarded as a new god of the same power as the older deities, or sometimes as the one who was superior to them. People worshipped him in the period of diseases, wars and other secular problems, but they did not automatically accept the baptism. Christ was seen as one of several full-truths; a strong god who helped people to gain secular welfare. It is true that kings of Denmark and Sweden were usually tolerant towards Christian missionaries in the 9th century; however, they didn't convert to Christianity, apart from a few exceptions. They tolerated dual religion, polytheistic as well as monotheistic, which means that they also considered Christ one of possible gods – protectors. In this period religion was still not regarded as a private matter by northern Germanic people. Various acts of the power of God were the most efficient means that made people believe.

At first, Christianity was established in high society (rich Birka, individuals Herigar, Fridburg) and among merchants, who came into contact with the world of Christian powers due to their profession. Lays mainly pointed out secular advantages when they spread this religion. According to the writings of Rimbert, missionaries did not refuse these methods of the spreading of Christianity; they directly supported them. The reason is that the methods helped them – and they manifested beliefs of 'barbarians' in that period, too – the Goths, the Franks as well as the Swedes.

Ansgar himself didn't actually use the typical 'acts of the power of God' to persuade Germanic people. It was Herigar who spread religion with the help of miracles, not Ansgar and his collaborators.

Internal factors of Christianization, which are mentioned in the legend, could be summarized as follows: *Educatio, miracula, potentia Dei*. These were

supplemented by external political factors, mainly the influence of Frankish kings and emperors. The first element (*educatio*) in the above-mentioned internal factors is a definite plus of Ansgar missions. The second and the third one (*miracula, potentia Dei*) couldn't be avoided if the missionaries wanted to convert 'barbarians'. It is possible to find all of them in the essentials of Christian religion of European nations.

doc. PhDr. Jarmila Bednaříková, CSc.
Filozofická fakulta, Masarykova univerzita v Brně
jarmilab@phil.muni.cz